

ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ МЕНШІСТЬ – БІЛЬШІСТЬ ВІД ЧАСІВ АНТИЧНОСТІ ДО КІНЦЯ ХVІІІ ст.

Гармонізація суспільства не можлива без врахування дихатомного принципу меншість – більшість. Не буде перебільшенням вважати, що існування і реалізація згаданого принципу є організуючою формою суспільної свідомості та практики. Навіть спрощений погляд на оточуючий нас матеріальний світ демонструє існування різних органічних та неорганічних форм, які змінюються відповідно до зменшення або збільшення своєї кількісної якості. Складовими частинами кількісного процесу є меншість – більшість, які визначають не тільки стабільність різних за змістом форм, але і їх перспективний розвиток. Актуальність даної проблеми полягає саме у спробі прослідкувати генезис принципу меншість – більшість та визначити його аксіологічну необхідність для будь-якої демократичної системи. У цьому аспекті не буде зайвим згадати труднощі роботи українського парламенту, який тривалий час працює в умовах латентної кризової ситуації з причини відсутності стабільної більшості, що була би здатна забезпечити стабільну поступовість процесу політичних і економічних реформ. Крім того, особлива гострота тематики проблеми, що нами розглядається, проявляється у міжнародних стосунках, де завжди буде існувати титульна, домінуюча більшість і співіснуюча поряд меншість, а тому спроба доповнити цю галузь суспільних знань має не будь-яке теоретичне і практичне значення.

Буде невірним вважати, що проблема раціонального співіснування більшості з меншістю, їх суспільний статус і, відповідно, правове забезпечення були *terra incognita* у філософській думці минулого. Видатні постаті античності, епохи Відродження та Просвітництва, діячі Великої французької революції намагалися знайти “філософський камінь”, який би

дозволив розв'язати питання злагодженого співіснування малих та великих соціальних величин. Людство завжди шукало шляхи до вирішення проблеми гармонізації стосунків між особою і суспільством, громадянином і державою, національною меншиною і домінуючим етносом. Все це було справою невеликої кількості людей, а точніше її філософської еліти, яка доречи також відноситься до меншої "нетрадиційно" мислячої, а тому унікальної частини людства, що забезпечувала суспільний прогрес для загальної маси більшості. В часи економічного розподілу світу, коли встановлювалися і закріплювалися сфери політичного впливу, у дискусіях почали з'являтися поняття національних меншин. До нього включали не всю етнічну множину світу, а лише окремі етноменшини, при умові того, що політизація питання забезпечить певні територіальні або економічні дивіденди, а під час революцій спекуляція на національних інтересах малих народів буде сприяти виведенню їх з кола лівих сил.

В історичному минулому можна знайти достатню кількість прикладів, документів, декларацій, які враховували б намагання людства та тривалі спроби політиків знайти дефініцію, за якою можна було би приховати конфліктний характер відносин між меншістю й більшістю. Але нашим завданням буде на прикладі меншини попередників довести, що поняття "меншість" має сталі історико-філософські коріння і як дефініційна категорія постійно теоретично доповнювалася і суттєво еволюціонувала.

Мислителі античності не тільки внесли вагомий вклад у загальний процес становлення і організації суспільства, але й набагато століть вперед задали теоретико-методологічний алгоритм загальній філософії. Філософія, яка насамперед покликана служити гармонізації суспільних стосунків, була об'єктом інтересу для незначної кількості його активних членів. В часи рабовласництва суспільство, як об'єкт пізнання, було духовною справою окремих матеріально забезпечених осіб, а тому розумова спадщина мислителів своєю оригінальністю та індивідуальністю до сих пір вагомо збагачує філософську скарбницю цивілізації. Саме в добу рабовласництва сформувався головний принцип - принцип існування

повирності, або дихотомії більшості і меншості, який ліг в основу державно-правових моделей, і складає основу людської цивілізації. Античні міста не тільки надали легітимність праву більшості, але й теоретично обґрунтували доцільність розповсюдження цієї практики у всіх сферах суспільного життя. Відомо, що у рабовласницьких полісах рішення по важливим питанням приймали шляхом голосування, керуючись простою математичною більшістю. При цьому юридична рівність громадян рабовласницьких держав забезпечувалася загальною рівністю всіх вільних, головне було - бути громадянином, а звідси і виток особистого права на участь у суспільному житті. Таким чином, наприклад, дихотомія "етнічна більшість та меншість" не набрала ще правового обмежуючого змісту, хоча рабовласницька меншість вже нормативно забезпечувала своє панівне становище. Своєрідність статусу меншості у класичні часи рабовласницької республіки було віддзеркаленням більш загальної проблеми співіснування більшості і меншості у античних республіках, де межа розподілу проходила за принципом - раб або вільний громадянин. Звідси виток привілейованого статусу особи з кола чисельно обмеженої меншості у рабовласницькій правовій системі, який забезпечував функціонування суспільного механізму рабовласницької державі. На той час певна "ліберальна" своєрідність у правовому плані була притаманна лише представникам окремих етнічних меншин. Примітно, що у Римській республіці громадянином міг стати любий вільний етнопредставник багатонаціональної імперії, а тому, на нашу думку, відокремлення особистості від загальних норм, саме за принципом етнокультурної належності, набуло нормативного характеру пізніше.

Один з найвідоміших філософів античності Платон (427-347 до н.е.), розробляючи модель "ідеальної держави", сформулював концепцію її побудови, яка включала розуміння необхідності втілити у практику політичного та громадського життя філософський принцип дихотомічного співіснування більшості та меншості. Він писав, що загальна більшість "вимагає від своїх законодавців, щоб вони встановлювали такі закони, які на

засадах добровільності сприймалися б більшою частиною народу ...”¹, а це мало би сприяти суспільній стабільності. Таким чином, Платон формулює поняття інтересу більшості, його антонімом є інтерес меншості – це категорія не тільки понятійна, але і реальна практика існування людства в умовах демократичної держави. У останній реалізується принцип справедливості через просту математичну більшість, яка забезпечує імплементацію своєї волі особистим чисельним і фізичним потенціалом. Фактично, у Платона поняття, що було наведено вище, лягло в основу його відношення до етнічної меншості. Так, відомий філософ античності відмічав невирішеність співіснування різних етносів, говорить про конфліктний характер їх природи: “внутрішні проблеми спонукають окрему малу частину громадян переселятися на інші місця проживання, а інколи і всі громадяни держави бувають змушеними бігти, по причині військової поразки”. Далі Платон пропонує розв’язувати проблеми співіснування різних етнічних величин шляхом прийняття та запровадження законів, які дозволяли б уникати конфліктних ситуацій: “... легше заснувати поселення та надати йому закони... Єдність племені, мови, законів, спільність жертвоприношень та інших схожих обрядів сприяє дружбі, однак у цьому випадку не легко приймаються чужі закони ... інколи виникають навіть повстання, це спричиняє значні труднощі засновникам поселення і законодавцям...”². Привертає увагу факт позитивного ставлення Платона до практики, що існувала в античних державах-містах визнавати не слів громадянами: “переселенець має рівні права з корінними громадянами, а громадянин – з переселенцем; теж саме відбувається і з вихідцями з інших земель”³. Таким чином, Платон, не дивлячись на те, що він прихильник моноетнічної держави, фактично підтвердив, що в добу античності моменти етнічної відмінності ще не набули характеру жорсткого антагонізму, а належність до іншого племені не зашкоджувала, при умові особистої свободи, отримати загальні права у рамках еллінської держави.

Певний внесок у політико-правову філософію питання меншості та більшості вніс Аристотель (384-322 до н.е.). На

його думку, держава існує для громадян та виконує, насамперед, функцію організації взаємодії різних співіснуючих верств населення шляхом прийняття, впровадження та забезпечення реалізації правових норм. Легітимність законів визначає “більшість”. Таким чином, Аристотель у свій філософсько-правовий апарат включає поняття, у якому використовуються такі категорії як “більшість”, “меншість” та “рівність”. Не дивлячись майже на соціальний зміст категорій, їх дух став підставою для Аристотеля запропонувати своє бачення вирішення питання співіснування різних народів. Економічна нерівність та існування різних етнічних племен розглядалися Аристотелем, як два однаково небезпечних “джерела конфліктів та державних переворотів”⁴, а тому “для держави корисним є існування одного племені”⁵. Філософія античного мислителя, при підході до проблеми етнічної меншості, фактично заключалася у еkleктичному поєднанні двох протилежностей, тобто загальної рівності всіх громадян, не дивлячись на їх етнічне походження та політики культурних обмежень, що мала сприяти асиміляції інших етносів, а на практиці фактично забезпечити інтерес та привілейований стан монокультури більшості. Цю ж саму філософію права більшості сповідували римські філософи. Наприклад, Цицерон (106-43 до н.е.), ідеолог республіки, підкреслював, що “держава є продукт народу”, а батьківщиною: “ми називаємо і ту місцевість, де ми народилися, і ту, яка нас прийняла ... розуміється, при умові, що всяка людина, незалежно від місця свого народження, буде приймати участь у справах державних та вважати цю державу єдиною”⁶. Таким чином, можна зробити висновок про те, що у римській філософії права часів республіки існувало поняття “більшості”, але поняття саме прав етнічної меншості знаходилося у рудиментарному стані і розглядалось, як право вільної особи, яка належала до іншого племені, увійти до моноетнічного еллінського полісу або імперії при умові втрати особистої національно-культурної ідентичності. При цьому, антична концепція юридично-правової політики по відношенню до різних народів будувалася на філософії відносної релігійної терпимості пантеону давньогрецьких та давньоримських богів

до релігійної ідеології іншомовних племен. Не випадково, що Цицерон, виводячи концепцію побудови Римської держави, відзначав необхідність залучати до громадянського складу імперії нові групи іншомовного населення, а поняття "варвар" необхідно "надавати на основі традицій, а не на основі мови". Крім того, він один з перших висловив думку про природу рівності людей незалежно від належності до якогось іншомовного племені або місця народження і батьківщини походження, а тому "всяка людина, незалежно від місця свого народження, буде приймати участь у державних справах і вважати цю державу своєю".¹ Таким чином, сформулювавши поняття дихотомії "більшості та меншості", античні філософи заклали підхід до майбутнього розв'язання концептуальної проблеми правової рівності різних суспільних і етноплемінних меншин. Логічним досягненням мислителів давнини стала спроба не обґрунтувати перевагу одного народу над іншим, а мета знайти аксіологію їх співіснування, яка базувалася б не стільки на етнічному компромісі, скільки на забезпеченні державою для етноодиноці рівних громадянських прав за умови особистої свободи. Але подальший прогрес цивілізації потребував концентрації зусиль всього людства у напрямку до гармонізації міжетнічних стосунків. Зовнішнє благополуччя, яке складалося з синтезу мультикультури співіснування релігій, звичаїв, культур та філософських шкіл, поступово призводило до релятивізації цінностей, втрати національної ідентичності, вело до політичного хаосу, війн з племенами варварського світу. В цих умовах виникає християнство з його філософією права і відповідними поглядами на етнонаціональні меншини.

Християнство, як релігійно-ідеологія меншості, на початку розвивалося в умовах переслідувань та репресій з боку офіційної влади, але поступово розширило свою соціальну базу і стало філософією більшості. В 325 р. імператор Костянтин I (285-337) скликає перший екуменістичний собор, який отримав назву Нікейського вселенського собору. На думку відомого радянського медієвіста р. Ю.Вінпера, рішення присутніх на соборі єпископів призвело до того, що плюралістичний принцип, коли: "різні боги, храми, обряди, вірування існували

поруч, суперничали, але не виключали одне одного; панував принцип віротерпимості. Зараз, завдячуючи перемозі церкви, встановилося непримириме відношення до всього інакомислячого, запанувала загальна нетерпимість"⁸. В 380 році імператор Феодосій I (347-395) остаточно закріплює за християнством статус офіційної державної ідеології: "Ми бажаємо, щоб всі народи ... належали до тієї релігії, яку передав римлянам святий апостол Петро .... іншим наказуємо прийняти ім'я католицьких християн і вважати інших безумцями"⁹. Наступні ідеологи – імператор Флавій (377-408), Аврелій Августин (354-430) не тільки закріпили офіційний статус християнства як духовної ідеології світської держави, але й побудували правовий філософський ланцюжок, зміст якого полягав у переході від поняття "кількісна етнічна більшість" до поняття "релігійна меншість". Цьому сприяли наступні факти: по-перше, репресії та заборона християнської меншості публічною владою не дало позитивного наслідку; по-друге, поступово релігійна меншість, отримавши правову підтримку з боку офіційних інститутів, переросла у більшість. При цьому релігійна більшість втратила віротерпимість, а звідси і толерантність до культур інших етносів, що призвело до насильницького насадження християнства різним народам у часи середньовіччя. У реальному житті відбувся відхід від демократичних елементів етнічної терпимості та відмова від теоретико-правового принципу античності – рівність вільних в умовах рабовласницької республіки незалежно від етнічної належності. Насильницька християнізація наклала відбиток на правовий статус етносів, які стали представляти собою не тільки кількісну, а часто і релігійну меншість на фоні численно домінуючих народів, що безумовно призводило до значних правових обмежень меншин.

Політико-правову філософію на нерелігійній основі розробляв відомий італійський мислитель Н.Макіавеллі (1469-1527). Він прийшов до висновку, що "у світі ... меншості не залишається місця, коли за більшістю стоїть держава"¹⁰. Таким чином, Н.Макіавеллі фактично підходить до формулювання тези антагоністичних протиріч у дихотомії меншості та більшості.

Більшість, виходячи з філософського алгоритму мислителя середньовіччя, необхідна не для створення "суспільного благополуччя", а лише для надання діям органів публічної влади вигляду "загальної підтримки". На практиці, реалізація державними інститутами "філософії протиріч" у вигляді нормативних актів або законів вела до зменшення культурного ареалу етноменшин та мала на меті проведення політики національно-правового обмеження.

Певну новизну у середньовічну філософію права національних меншин привніс Еразм Роттердамський (1467-1536). Він у рамках богословської схоластики та гіпертрофованого догматизму повертається до ідеалів раннього гуманістичного християнства. У нього поняття "нація", на відміну від пануючого ставлення як до об'єкта права, у філософському творі "Жолоба світу" розглядається скоріше як суб'єкт права, елементом європейської політики. Еразм Роттердамський засуджує любу форму насильства та війни, як засобу розв'язання конфліктів між націями: "Англіїці дивляться на французів як на ворогів ... німці ворогують з французами. ... У цьому значна протиприродність ... Проста назва місцевості розподіляє людей. ... Чому ми, християни, не можемо бути доброзичливими до християнина?"¹¹. Логіка та вміння аргументація вченого-богослова у захист необхідності підтримувати ідею злагодженого існування різних націй на практиці залишилися за правовими рамками, тому що взагалі не поширювалася на ті етноси, які не увійшли до християнської більшості, а складали за своїми релігійними поглядами опозиційну меншість.

Таким чином, загальна філософсько-правова думка західноєвропейського середньовіччя, не дивлячись на її схоластичний зміст, привносить до суспільної етики елемент цінності особи, при умові, що вона належить до християнської більшості. У цей же час, фактична юридично-нормативна система захисту національних меншин хоча і не існувала у вигляді позитивного права, але вже починає сприйматися на базі християнської філософської методології. Релігійна меншість стає елементом правової і міжнародної політики. Достатньо

щодати Вестфальську мирну угоду 1648 р., де було записано, що "У питаннях релігії і у інших справах ... спірне питання може бути врегульовано лише шляхом взаємного компромісу, не дивлячись при цьому на більшість голосів"¹².

На початку XVII ст. на фоні становлення нових суспільних відносин, боротьби проти релігійної догматики і духовного диктату церкви у Європі зростає авторитет світської влади. Філософія раціоналізму починає займати центральне положення у політичній і правовій думці. Теоретичні основи нового світського юридичного світогляду, джерелом якого були раціоналізм і гуманізм, дозволили розширити уяву людства про існування неповторної палітри етнічних культур, а звідси необхідності толерантного відношення до них; крім того, у юридичній практиці порочні позиції зайняли легісти, які усупереч канонічному праву відроджували принципи римського права.

До науковців, які були прихильниками теорії правової гармонії, ми можемо віднести видатного голландського суспільного мислителя Гуто Горация (1583-1645). Обгрунтовуючи доцільність правового забезпечення права різних націй в системі міжнародних відносин, він знову повертається до тези, яка отримала своє науково-теоретичне обгрунтування ще в рабовласницьку добу: це висновок про дихотомне співіснування двох понять - "більшість" та "меншість". Свій філософський тезаурус голландський правознавець базує на теорії "існування природної" доцільності, звідси виходить оцінка усіх наступних дій або величина їх "розумності". Г.Гораций не тільки не заперечує аксіології "більшість має право цілого", й але обгрунтовує необхідність її існування у державі. Філософ вважає умовою процвітання держави існування територіальної цілісності, без права відокремлення від загального цілого. Єдиним виключенням з правила, на думку науковця, можуть бути політичні умови, як міжнародного, так і внутрішнього характеру, які несуть загрозу порушити природне право народів "самозберігатися", і потенційно мають загрозу фізично знищити етнос¹³. Таким чином, Г.Гораций наполягає на необхідності базувати суспільну

свідомість на ідеалах гуманізму, а тому - обмежити владу більшості заради суспільної і національної гармонії. Певну схожість до теоретико-правових постулатів Г.Горация продемонстрували Б.Паскаль (1623-1662) і Б.Спіноза (1632-1677), які хоча і скептично розглядали можливість реально забезпечити право рівності різних націй, але вважали за потрібне наголошувати на необхідності шукати компроміс і відповідний механізм реалізації теоретичної концепції захисту меншості від більшості¹⁴.

Певний науковий інтерес до проблеми державотворення, його правового забезпечення проявляв видатний англійський мислитель Т.Гоббс (1588-1679). Основою для його теоретичної концепції стала теза про рівність природи індивіда, незалежно від її фізичних і розумових здібностей (це поняття є до сих пір становим для всієї правової науки). Але, екстраполюючи людину у соціальний вимір, Т.Гоббс пише про те, що homo sapiens в умовах постійної боротьби за існування проявляє якості честолюбця, егоїзм, користолобство та інші негативні риси, що гальмують розвиток цивілізації. Ці якості, на думку філософа, є "природним станом людського роду", а їх вплив здійснюється і відчувається в усіх сферах суспільного життя. Теоретична концепція суспільної поведінки "індивідуума" була перенесена Т.Гоббсом і на його модель держави, у якій певну нішу займала меншість та більшість. У своїй роботі "Левіафан, або матерія, форма і влада держави церковної або громадянської" він безпосередньо пише: "Якщо більшість голосуванням об'явила когось сувереном, то той, хто незгодний з цією постановою, повинен висловити свою згоду з іншими, тобто визнати всі дії, які будуть здійснюватися сувереном, у іншому випадку він може бути знищений більшістю"¹⁵. Таким чином, по Гоббсу, теоретична концепція меншості, а у нашому випадку етнічна, має не тільки визнавати правомочність більшості над собою, але й підкорятися рішенням останньої.

Ідеологом соціального компромісу і "суспільного договору" безперечно можна вважати англійця Джона Локка (1632-1704). Він був прихильником ідеї свободи, яка поширювалася б на кожний суспільний індивідуум, а тому висловлював певний

сумнів з приводу безперечності істинності рішень, які є результатом волевиявлення більшості, а скоріше говорить про необхідність пошуку компромісних рішень, які сприяють "об'єднанню у єдине політичне суспільство"¹⁶. Дж. Локк не обтяжує читача теоретичними складнощами, з якими пов'язана практика розв'язання цього питання, він вважає державу соціальним інститутом, у якому природне право індивідуума є первісним правом і джерелом влади. Загалом теоретична модель "суспільного договору" Дж. Локка, у площині захисту етнічних меншин не могла реалізуватися саме з причини незабезпечення на практиці юридичної рівності усіх суб'єктів, які склали суспільно-політичний організм Англії, держави, що в той час хоча вже і пройшла етапи революційних потрясінь, але у соціально-економічному плані продовжувала еволюціонувати від феодалізму до капіталізму, паразитуючи на тлі колонізованих малих і великих народів. Певну неконкретність теорії "суспільного договору" відмічали відомий англійський філософ Д. Юм (1711-1776), італійський мислитель Джамбаттісто Віко (1668-1744). Критикуючи "договір", вони підкреслювали, що проблема реалізації правових теорій це складний, довготривалий законодавчий процес. Звідси, існування протиріччя між юридичними задекларованими принципами і фактичним положенням суспільних індивідуумів. Тому, на думку діячів епохи Просвітництва, державні інститути повинні зосереджувати увагу на забезпеченні реальної юридичної рівності і відповідно проводити кореляцію з метою досягати збалансованого інтересу між загальною більшістю і інтересом окремого індивідуума. Звідси теоретичне джерело перспективи співіснування різних етносів, яке відповідно до філософського алгоритму згаданих науковців мало базуватися б на засадах зваженого законодавства¹⁷.

Певний інтерес у контексті нашого дослідження має робота французького юриста доби абсолютизму Емера де Ваттеля (1714-1767). Він вважав, що політичні установки, а також позитивні закони, є результатом розумової діяльності більшості. Але розглядаючи парадигму безперечності волевиявлення більшості над меншістю, він підкреслює невід'ємність

"природного права" людини і відповідно нації, яка являє собою соціальну модель, що складається із окремих одиничних величин. Звідси логіка про те, що всі нації "є вільними, незалежними, рівними", незалежно від їх чисельності¹². Але Ваттель ні в якому разі не абсолютизує ідею повної правової незалежності індивідуума, принцип дихотомії більшість-меншість з відповідною субординацією залишається пануючим у юридичній філософії. Відомий французький просвітитель-гуманіст Ж.Ж.Руссо (1712-1778), розглядаючи меншість, в тому числі і національну, категорично виступає навіть проти теоретичного права математичної меншості не підкоритися рішенням більшості, а тому цілком логічним є його висновок про те, що: "жити на даній території - це значить підкорити себе...думка більшості завжди обов'язкова для всіх інших..."¹³.

Теорію права національних меншин розвивали також цілий ряд американських суспільно-політичних діячів, правознавців, як Б.Франклін (1706-1790), Т.Джефферсон (1743-1826), Дж.Калхун (1782-1850) тощо. Своєрідність історії США як держави в тому, що створювалася на засадах республіканських ідей і волевиявлення кожного індивідуума федерації, незалежно від його національної належності, призвели до панування у суспільстві ідеології природних і невід'ємних від особи прав¹⁴, це стало джерелом американської еkleктичної нації. Особливу увагу теоретики права з Нового світу приділяли концептуальному тлумаченню поняття "суверенітет", останній має пряме відношення до проблеми більшості та меншості, а звідси особистої свободи кожного із індивідуумів, з певної кількості яких складаються такі величини як нація і малі етноси. Фактично, розвиваючи теорію суверенітету, американські філософи права наблизилися до визначення національного суверенітету як повновладдя нації, її політичної свободи у справі суверенно та самостійно вирішувати питання державно-правового характеру, визначати національну перспективу. Тому не випадково, що відомий американський політик, філософ права Дж. Калхун висунув теорію "нуліфікації". В ній він ставить під сумнів безперечність рішення більшості як істини, обов'язкової для сприйняття усіма членами суспільства і,

відповідно, національно-етнічними групами, які у практичному житті є завжди у меншості. Дж. Калхун проти "тиранії більшості", на його думку, кожному має належати право протесту проти рішень, які порушують його інтереси, а "обов'язковість рішень для усіх має створюватися не шляхом переваги більшості, у якій не можливо не побачити особливої форми насильства, а шляхом компромісу"¹⁵. Таким чином, у філософсько-правовій думці було достатньо чітко окреслені не тільки інтереси різних суспільних величин, але й підкреслено необхідність знайти правовий механізм, у якому був би забезпечений компроміс більшості та меншості.

До теоретиків проблеми національних меншин можна безсумнівно віднести француза Ж.А. Кондорсе (1743-1794). Він не тільки підійшов до політики і теорії права з позицій емпіричної науки, а розглядав їх як прикладні наукові галузі, до яких можна прикласти методи математичного аналізу або визначити істину "вимірами кількості істини"¹⁶. Політико-правова ідеологія мислителя це не тільки гуманізм, але і погляд на історію людства як на процес законотворчості, що має забезпечувати суспільну динамку. Людство Кондорсе розподіляє на нації, але розподіл не носить антагоністичного характеру саме з причини природної рівності людей, а тому: "ніхто вже не має права розподіляти людство на дві раси, у яких одна має завдання управляти, друга - підкорятися, одна має повноваження обманувати, інша - бути обманутою...". При цьому, не дивлячись на певне соціальне навантаження такого підходу, філософський детермінізм Кондорсе був проникнутий ідеями гуманізму і екстрапольований мислителем і на проблему співіснування різних націй, тому він перспективу людства пов'язує з трьома важливими, на його думку, принципами: перший - "знищення нерівності між націями", другий - класова рівність; і третій - "покращення людини"¹⁷. Втілення цих принципів у практику людського буття, на думку філософа, призведе до нової епохи, де: "найбільш могутні нації привнесуть у ранг своїх політичних принципів суспільну рівність людей"¹⁸. Шлях до суспільства, у якому існує гармонія, на думку Кондорсе, не може проходити повз нерозв'язаної проблеми

співіснування різних націй, а дієвим важелем подолання існуючих перешкод мають стати "вільні народи", які забезпечать прогрес людства, виходячи з принципу рівності всіх націй.

Таким чином, ретроспектива становлення і розвитку питання дихотомії "більшості та меншості" має не тільки багатовікові філософські та політичні традиції, але своїми коріннями уходить у спадщину мислителів античності. Останні започаткували, як теоретичну, так і прикладну схему імплементації принципу злагодженого співіснування різних по кількості суспільних величин. Філософами античності було обґрунтовано раціональність принципу пріоритету права більшості над меншістю. З часом у політичну філософію міцно входить поняття невід'ємності права меншості, хоча без перебільшення можна стверджувати, що воно розглядалось лише у контексті загальних міркувань з приводу діяльності політичних інститутів або з приводу організації політичної влади у державі. При цьому, наприклад, у національній політиці більшість або меншість практично не диференціювалося за етнічним принципом, а окремі спроби екстраполювати категорію "меншість" на етнічну меншість мали скоріше випадковий характер, а не являли собою правове поняття. Важливим досягненням філософів минулого стало започаткування теорії правових засад меншості, як важливого і складового елемента суспільно-політичного процесу. Лише наприкінці ХІХ ст. були зроблені наукові спроби аргументувати необхідність забезпечення правового положення етноменшин у поліетнічних державах з метою забезпечити їх мирне співіснування у мультинаціональних державах і відповідну поступовість суспільного прогресу на засадах зваженої поваги до принципів та переконань меншості.

Ретроспектива становлення і розвитку принципу дихотомії "більшість і меншість" має багатовікові філософські та політичні традиції. Науковою елітою минулого була проведена теоретична, і прикладна схема реалізації принципу толерантного сосуществования разных по численности общественных величин. Была обоснована

рациональность существования принципа приоритета права большинства над меньшинством и теоретически обосновано существование права меньшинства.

1. Платон. Законы. Кн. четвертая // Платон. Государство. Законы. Политика. - М.: Мысль, 1998. - С.443.
2. Його ж. Законы. Книга четвертая // - С.465-466.
3. Його ж. Государство. Книга восьмая // - С.318-319.
4. Аристотель. Политика. Афинская политика. - М., 1997. - С.166.
5. Там само. - С. 98.
6. Цицерон. Диалоги. О законах. - М., 1994. - С.27.
7. Там само. - С.65.
8. Випер р. Ю. История средних веков. - К., 1996. - С. 49.
9. Цит. по кн.: Кулаковский Ю.А. История Византии (395-717 гг.). - К., 1910. - С.105-106.
10. Макиавелли Н. Государь // Антология мировой политической мысли. В 5-ти т. - М., 1997. - Т. 1. - С.257.
11. Роттердамский Эразм. Жолоба мира // Антология мировой политической мысли. - Т. 1. - С.269-270.
12. Білер Г., Дмитрієв А. Вестфальський мир 1648 року. - К., 1998. - С.66.
13. Гораций Г. О праве войны и мира. Три книги, в которых объясняются естественное право и право народов, а также принципы публичного права. - М.: Ладомир, 1994. - С. 48.
14. Див: Паскаль Б. Мысли // Антология мировой политической мысли. - Т.1. - С.344; Спиноза Б. Богословско-политический трактат, содержащий несколько рассуждений, показывающих, что свобода философствования не только может быть допущена без вреда благочестию и спокойствию государства, но что она может быть отменена не иначе, как вместе со спокойствием государства и самим благочестием. - Минск, 1998. - С. 394.
15. Гоббе Т. Левнафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Соч. в 2-х т. - М., 1989-1991. - Т.2. - С.136.
16. Локк Д. Два трактата о правлении. В первом ложные принципы и основания сэра Роберта Филмера и его последователей исследуются и опровергаются. Второй есть опыт об истинном происхождении, области действия и целей гражданского правления // Соч. в 3-х т. - М.: Мысль, 1985-1988. - Т.3. - С.319.

17. Див.: Юм Д. О первоначальном договоре // - М.: Мысль, 1996. - Т.2. - С. 665; Вико Д. Основания новой науки об общей природе нашей. - М.: Наука, 1994. - С.43.
18. Ватцель Э. Де. Право народов, или Принципы естественного права, применимые к поведению и делам наших и суверенов. - М.: Наука, 1960. - С.45.
19. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права // Об общественном договоре. Трактаты. - М., 1998. - С.291.
20. Див.: Джефферсон Т. Автобиография. Заметки о штате Виргиния. - Л., 1990.
21. Еллинек Г. Право меньшинства. - С.48.
22. Кондорсе. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума // Антология мировой политической мысли. - Т.1. - С.524
23. Там само. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума. - С. 518.
24. Там само. - С. 521.